

Be Kind Rewind

Tiden och tekniken har sprungit ifrån Mr Fletchers lilla videobutik i ett bortglömt hörn av New Jersey. Men när han lämnar över den stilla ruljangsen till sin yngre medarbetare ett par dagar, händer saker. Genom en osannolik händelse blir alla banden i hyllorna raderade och en ny revolutionär filminspelningsverksamhet, 'sweding' tar fart. Michel Gondry som är något av en anarkist i cellofan, ger här både sin kärleksförklaring till filmskapandet och samtidigt en känga åt den etablerade, och giriga filmindustrin. Gammalt ställs mot nytt, idealism mot kommersialism, när en hel stadsdel mobiliserar all sin fantasi och kreativitet för att berätta sin historia på sitt sätt.

Rekommenderad från högstadiet

EN FILMHANDLEDNING AV
LOUISE LAGERSTRÖM

Handling

Vi befinner oss i den inte alltför berömda hålan Passaic i New Jersey, USA. I ett gathörn driver Mr Fletcher videout-hyrningen Be Kind Rewind, en verksamhet i konstant utförsbacke. En av orsakerna är rimligtvis att han fortfarande bara har VHS:er i hyllorna och vägrar se sambandet mellan konkurrenten West Coast Videos framgång och dvd-konceptet.

Dessutom hotas hela det charmiga men fallfärdiga hus som videobutiken ligger i. Kommunen vill riva och bygga moderna lådor för boende och kommers. Något Fletcher ser som ett helgerån eftersom han påstår att den legendariske jazzkungen Fats Waller föddes just här.

Under förevändning att han skall åka iväg på ett jubileum till minne av Fats dödsdag lämnar han butiken i brorsonen Mikes omsorg för en vecka. Det huvudsakliga syftet är dock att försöka spionera ut hemligheten bakom West Coast Videos framgång. Läget är prekärt för BKR och han inser att han måste försöka få fart på verksamheten.

Visserligen försöker Mike och hans polare Jerry - ett udda energiknippe som driver en närbelägen bilskrot och bor granne med en kraftstation - hjälpa Fletcher, t ex genom en grafittikampanj för videobutiken. Fletcher misstänker dock att kraftstationens strålning har satt sig på hjärnan på Jerry och hans sista ord till Mike innan han far är att hålla Jerry borta från butiken vilket naturligtvis kommer visa sig omöjligt.

Jerry som lider allt mer av strålningen från elstationen, hemmasnickrade skyddshjälm till trots, bestämmer sig för att sabotera anläggningen. En natt drar han med sig en motvillig Mike som dock snart överger Jerry åt sitt öde.

Attentatet slutar i ett kortslutningsfyrvärkeri med Jerry i mitten. Dagen efter dyker han upp hos Mike, skakig, illamående och med håret på ända. Men vad märkligare är, när han kommer in i butiken reagerar tv-apparaten på ett konstigt sätt. Efter att ha strukit runt en stund bland hyllorna och lyckats förolämpa en av de få kunderna, körs han ut på gatan.

Snart kommer ett flertal arga kunder in och klagar över att deras kassetter är tomma. Det visar sig att Jerry med sin blotta närvaro har avmagnetiserat varenda film i butiken. Några pengar finns inte att ge kunderna tillbaks så nu gäller det att förvandla panik till kreativitet.

När butikens mesta stammis, Miss Falewicz kommer in

för att hyra "Ghostbusters" uppmanar de henne att återkomma lite senare så de hinner fixa en ny kopia. De tänker inte nämna att det kommer att vara en egenhändigt ihoptotad videoversion på tjugo minuter där de själva spelar huvudrollerna. Eftersom hon inte verkar vara någon filmnörd lär hon inte märka skillnaden, eller?

Men hennes småkriminelle brorson märker skillnaden och både han och hans kompisar blir eld och lågor och beger sig till Mike och Jerry för att hyra fler filmer som denna.

Fantasin och kreativiteten känner plötsligt inga gränser. Utrustade med ansevärd mängd kartong, folie, slangar och skrot i alla former gör Jerry, Mike och den nytilkomna Alma - en 'skådespelartalang' från en närliggande kemitvätt - nyinspelningar av ett antal raderade titlar. "Driving Miss Daisy", "Robocop", "When We Were Kings", "King Kong", "Rush Hour 2" m fl.

De kallar sitt nya vinnande koncept för att "sweda" filmerna. Det vill säga en exklusiv 'svensk' omarbetsmetod. Kunderna avkrävs intyg om både det ena och det andra och måste underkasta sig godtyckliga, nyckfulla regler för att få sina favoriter swedade, vilket inte tycks avskräcka någon. Ryktet sprider sig ända till New York om den originella videobutiken.

Med ett löfte till stadsbyggnadskontoret att på sex veckor åtgärda taket i sin lokal för att få anstånd med rivningen, och några vilda idéer om att börja med dvd-utyrning återvänder Fletcher och upptäcker att det är kö utanför butiken men också att hela bygget förvandlats till en inspelningsstudio.

Trots att han uppskattar killarnas påhittighet menar han att de måste vara realistiska och anpassa sig till marknaden. Pådrivna av allt ivrigare kunder fortsätter de dock med sitt swedande. Nu med effektivare organisation och med lokala förmågor i rollerna. Sakta börjar Fletcher nära ett litet hopp eftersom verksamheten faktiskt genererar avsevärda intäkter.

Verkligheten kommer dock ikapp filmfabriken på hörnet när en Hollywoodadvokat kliver in och anklagar Mr Fletcher för upphovsrättsintrång. En samlad filmbransch stämmer honom för att utnyttjat 200 upphovsrättskyddade titlar på ett skadestånd på 3,15 miljarder dollar, alternativt 63 000 år i fängelse om han inte kan hosta upp pengarna. Till råga på allt förstör man alla swedade filmer genom att mala sönder dom under en ångvält.

Besvikelsen är enorm både för de inblandade men också hela Passaic. Mike kommer på att de kan ansöka om kulturminnesmärkning för butiken med tanke på Fats men får veta att historien bara var påhittad. Men fantasi är ännu inte patentskyddad så Mike föreslår att de ska göra en dramadokumentär om Fats, hans liv och gärning. Inga idéer ska förkastas och hela kvarteret går man ur huse för att gestalta och ge liv åt storyn om Fats Waller.

Någon berättar ett gammalt minne om hur han spelade orgel i kyrkan, en annan en anekdot från farfars möte med jazzikonen. Man bygger hus, bilar och tågkupéer i alla upptänkliga, tillämpliga material och sakta börjar berättelsen ta form.

Premiären av "Fats Waller föddes här" räddas storsint av en inlånad projektor från West Coast Video och hålls inför en andäktigt publik. Och även om alla betalar vad de kan

med målet att rädda "Be Kind Rewind" så inser man att det inte kommer att räcka. Rivningsteamet står beredda men respekterar att de här människorna har rätt till sin film, sin upplevelse och sina minnen, innan det görs plats för nya tider.

Metafilm - en kärleksförklaring till illusionen

"Be Kind Rewind" är en metafilm ur flera aspekter. Den är flitigt refererande till filmhistorien samtidigt som den är en film om att göra film och om filmen som en symbol för kreativitet, fantasi och gemenskap. Den beskriver en generation som har upplevt hur filmen blivit tillgänglig för alla genom videobandspelaren, VHS-kassetten och videokameran.

Filmkonstens relativt korta historia har både återspeglat verkligheten samtidigt som den också har påverkat den. Sålunda har publiken inte bara kommit att se biodeuken som en projektyta eller filmens karaktärer som identifieringsobjekt. Filmen har också influerat sin publik på skilda sätt. Den har fått publiken att anamma ett betende, ett mode, livsstil eller moraliska värderingar. Den har använts av totalitära stater i propagandasyfte. Från Leni Riefenstahl och Sergei Eisenstein till Zhang Yimou.

Film eller den rörliga bilden generellt, har blivit en självklar referens i barnens lek, när vi formar våra ideal och som inlägg i den politiska debatten.

Med "Be Kind Rewind" har regissören Michel Gondry anknyt till filmens tekniska fundament, dess elementa och den kreativa, fantasifulla barnliga aspekten av filmskapande. Gondry som gjort sig känd för sina originella musikvideor, reklamfilmer och långfilmer som "Eternal Sunshine of the Spotless Mind", "Science of Sleep" och "Human Nature" låter här experimentlustan gå i spinn. Här används all kartong, bomull, folie och cellofan som pyssellådan rymmer plus smått och gott från en bilskrot för att skapa tjugominuters remakes av klassiker som "Ghostbusters", "King Kong", "Driving Miss Daisy", "Robocop", "Carrie", "2001- ett rymdäventyr" och "Paraplyerna i Cherbourg".

För att skapa natt filmer man 'negativt', som i sin tur kräver att Jerry & Mike 'byter hudfärg' genom att man kopierar varandras ansikte i kopian. Här handlar det inte om att ta de enklaste vägarna utan de som står till buds. För att skapa svartvit patinerad film à la 20-tal används en fläkt och snören. Och bilar och tåg behöver ju egentligen bara vara endimensionella för att kunna berätta sin historia.

"Be Kind Rewind" är ur genresynpunkt rent anarkistisk. En svårdefinierad blandning av komedi/fantasi/drama/metafilm. En egen genre som i grunden bygger på en överenskommelse med publiken om att allt är möjligt. Inte minst är den självreflekterande över sig själv som just en film. När Jerry blir magnetisk ger det också effekter på den filmremsa vi ser i form av störningar och när kvarteret gör gemensam sak i inspelningen av dokumentären om Fats Waller upplöses gränsen mellan verklighet och film när alla på något sätt är involverade. Antingen framför eller bakom kameran och sedan också som publik.

Gondry skapar världar mellan medvetenhet och det undermedvetna. Han vill visa på att allt är möjligt och att

det finns handfasta lösningar på allt det som idag numera löses genom högteknologiska dataeffekter. Hans hemmagjorda stil har både hyllats som fantasieggande surrealistisk och gränslös men också anklagats för att vara barnslig, naiv och rent nördig. Gondrys skapande är alltid i någon mening självbiografiskt.

- Huvudpersonerna Jerry och Mike symboliserar och åskådliggör regissörens egna analoga filmfilosofi. Hur uppfattar ni den? Är Gondry visionär eller bakåtsträvare som inte vill se teknikens utveckling? Hans low-techestetik är långt driven och det som i filmen ser väldigt enkelt och egenhändigt tillverkat ut är i själva verket oerhört uttänkt och drivet genomfört. Blir hans strävanden efter enkelhet trovärdig? Är det en fungerande illusion av nollbudget eller ett romantiskt koketteri om enkelhet? Kan man se det som ett avsiktligt synliggörande av att filmen oavsett teknisk förfining alltid bygger på en illusion och en överenskommelse om denna med publiken?

- Man kan dra paralleller med det lekfulla danska filmmanifestet Dogma 95 som försökte driva spelfilmens 'äkt-het' till sin spets med sina 'kyskhetslöften' om att inte använda pålagt ljud, scenografi, ljussättning etc, löften som man omgående fick stora problem att hålla. Fundera över er egen syn på film och filmskapande. Hur ser ni på dagens tekniska möjligheter. Kan det finnas det ett behov av att synliggöra formen? Att överdriva sina berättargrepp?

- Antitesen till Dogma- eller Gondry-estetik skulle kunna vara den stil som utvecklades under 1930-talet i Hollywood av regissörer som Ernst Lubitsch och Preston Sturges eller producenter som Adolph Zukor och Louis B Mayer som såg formmässig perfektion i termer av osynlighet och "smoothness". Den klippare, fotograf eller kompositör som inte märktes var den som hade lyckats bäst. Illusionen och publikens inlevelse var allt. Fundera över hur ni ser på detta förhållningssätt. Hur vill ni själv uppleva film? Kan genuin skaparglädje krossas i jakten på tekniska landvinningar? Varför vill man göra film? Fundera över tillfredsställelse i att lösa problemen i skaparprocessen?

- "Be Kind Rewind" är en kärleksförklaring till filmen och filmskapandet. Att 'sweda' filmerna blir på ett sätt att destillera det man tyckte bäst om i filmen. Det blir en interaktion med kunderna som väljer hur filmen ska utformas. Filmsmak hör också ihop med identitet och när filmens tuffa killgäng ska välja filmer att sweda handlar det om att hitta titlar som styrker just deras identitet. Det blir således pinsamt när "Lejonkungen" plötsligt figurerar bland actionrullarna. Miss F som är väldigt förtjust i "Driving Miss Daisy" och som själv så småningom kommer att spela huvudrollen, kan inte alls se någon rasistisk undertext i denna rulle "med stort hjärta". Hur tänker ni kring film och identitet? Vad ska man gilla? Vågar man stå för sin filmsmak?

Nostalggi

Videobutiken i hörnet av Main Street i Passaic är en sannskyldig retroupplevelse där ägaren genom sina jazzskivor drömmer sig tillbaka till 30-talet och fortfarande håller fast vid sina VHS:er i de glesa hyllorna. Han envisas med ett ambitiöst utbud av dokumentärer och europeisk film.

Om inte konkurrentens dvd:er får honom att inse att tiden sprungit ifrån honom så står det klart när stadsbyggnadskontoret vill att "friskt blod ska utplåna slummen för gott". Mr Fletcher vars lokal strider mot alla byggnadsnormer och saknar rullstolsramp, har inte mycket att sätta emot ett blivande ultramodernt köpcentrum. Att flytta till 'the projects' känns inte som ett alternativ.

Under sin ansträngning att förstå framgången bakom den stora dvd-kedjan West Coast Video, blir han minst sagt desillusionerad. Att tävla på samma villkor skulle innebära att ge efter för ett koncept med färre titlar, fler exemplar av en titel, förenklad genreindelning och enhetlig klädsel. Filmkunnig personal är överflödigt. När han så återvänder till sin butik och meddelar att nu gäller endast två sorters film; action/äventyr alternativt komedi, ger han efter för marknadskrafternas likriktning.

- I "Be Kind Rewind" ställs gammalt mot nytt. Historia mot framtid och nostalgi mot trendkänsla. Symboliskt manifesterat i kampen vhs kontra dvd. Även om det i ärlighetens namn känns som en tid sedan den kampen

verkligen utkämpades. Mr Fletcher personligen blir en symbol för en epok när jazzen var på modet, butikerna var personliga och de svarta kvarteren präglades av solidaritet och gemenskap. Så som det gör när man ser livet i backspeglarna. Han och hans äldre vänner försöker finna en plats i tillvaron och resonerar om den nya tiden. Det USA där alla kan realisera sina drömmar och vem som helst med en bra affärsidé kan tjäna pengar känns mer och mer som en dröm för Fletcher. Är nostalgi samma sak som bakåtsträvande eller fåfängt drömmande, eller kan det finnas ett konstruktivt värde i att vårda minnet av dåtiden?

- Filmens Passaic, staden där man stannar bara om man måste, blir en tidskapsel av uppfyllda drömmar och bortglömda ambitioner. Ett ställe där man vill ha det som man alltid haft det. Där den lika egensinniga som konspiratoriskt lagde Jerry och nostalgiske Mr Fletcher kan odla sina egenarter. Det må vara losers som blivit kvar men de vill samtidigt finna något med sin stadsdel som ger stolthet och en historisk förankring. Därav historien om Fats Waller, som började som en saga, en vandringssägen och sedan resulterade i en film om hans liv. Diskutera vidare hur dåtiden gör sig påmind i "Be Kind Rewind".

Vems är filmen - ett inlägg i debatten

Filmens grand finale är premiärvisningen av "Fats Waller was born here". Jerrys och Mikes filminspelningar har skapat en lokal folkrörelse i kvarteret där alla engagerat sig som skådespelare, scenografer och medarbetare med kontroll över inspelningens alla funktioner och efterproduktionen. När Mr Fletcher riskerar åtal för upphovsrättsintrång med böter på 3,15 miljarder dollar eller 63 000 år i fängelse börjar Jerry och Mike tänka om. De har ju egna

idéer som ingen kan ta ifrån dem. Fantasier kan ingen hävda copyright på. Vill de berätta historien om Fats Waller har de full frihet att fabulera hur mycket som helst.

Ända sedan filmens barndom i slutet av 1800-talet har mediet lockat folk att uttrycka sig. Thomas Edisons Black Maria, världens första filmstudio, hade samma dragningskraft som dagens Youtube för de som ville (och hade råd att) bli bekräftade, berätta sin historia eller bara synas. Men samtidigt gav hans uppfinning upphov till en rad patentstrider när andra också ville ta del av teknologin. Produktionen låstes när stora bolag ingick i den kartellliknande organisationen Motion Picture Patents Company (MPPC) också fick ensamrätt på tillgången till råfilm och de mindre bolag som försökte stå utanför systemet blev ofta trakasserade och förföljda av kartellen. Så filmhistorien, både i produktionsledet och i distributionskanalerna, har alltid präglats av tvister kring patent och rättigheter.

Vem äger berättelsen och vem äger filmerna? Frågan ställs på sin spets när Mr Fletcher hotas av astronomiska skadeståndskrav från filmbolagen sedan han gjort intrång i upphovsrättskyddat material. Jerry och Mike hävdar att de använt tomma kassetter för att göra egna inspelningar. Originalen är ju borttraderade. En förklaring åklagaren avfärdar med att varje kassett är försedd med en varning från FBI att man inte får kopiera eller använda materialet egenmäktigt på något sätt.

"Be Kind Rewind" handlar om rätten till en berättelse och att den kan finnas hos vem som helst. Filmens gerillafilmatiseringar handlar både om vikten av den egna berättelsen och att någonstans återberörda begreppet independent och nollbudget till sitt rätta ursprung. Mycket av den kultur som uppstår som ett behov av en motbild till det etablerade eller bara av ren kreativitet, anammats förr eller

senare av marknadskrafterna. Det kan gälla konst, mode, musik eller film.

Den lågbudgetfilm som växte sig stark i USA på 80-talet under begreppet independent fångades snart upp av filmindustrin och idag är det få filmer som verkligen gjorts utanför Hollywood som får det genomslag som de första filmerna av Jim Jarmusch, Spike Lee, Gus Van Sant m fl fick. Det som ursprungligen var en stil sprungen ur nödvändighet och små resurser har idag kommit att bli en estetik också i mångmiljondollarproduktioner.

- Även om produktionsmetoderna i "BKR" är radikala, vad säger de om filmen som ett uttryck för självständighet och frihet? Också den demokratiska aspekten betonas i inspelningen av Fats Waller-dokumentären liksom filmvisningen och biobesöket som kollektiv upplevelse. Hur ser ni på begreppet independent inom filmen? Upplever ni att begreppet har luckrats upp av kommersiella krafter?

- Filmens upphovsrättstvist för onekligen tankarna till dagens debatt om nedladdning och rättegången mot fildelningssajten Pirate Bay och vilka konsekvenser ett lagförbud mot fildelning kommer att innebära för den enskilde. Filmen gör ett nummer av den enorma diskrepansen mellan den fattige Mr Fletcher som stäms av 'filmbolagen' på antingen astronomiska skadestånd eller hotas av ett fängelsestraff helt utan proportioner.

På ena sidan står alltså film- och musikbranschen, fr o m april 2009 också med Ipred-lagen i ryggen. På andra sidan finner vi fildelarna, användarna, konsumenterna om man så vill. I boken "Piraterna - de svenska fildelarna som plundrade Hollywood" av Anders Rydell och Sam Sundberg berättar några av dem om sin inställning;

"Som jag ser det får musik- och filmbolagen skylla sig själva som har vägrat skapa bra legala tjänster, som vägrat inse att deras marknad idag är global, och som har motarbetat och stämt sina kunder istället för att lyssna på dem."

"Jag vet att det jag gör är olagligt, men jag ser mig inte som någon pirat för jag är passiv."

"Jag tänker att de som producerat serierna är så sjukt rika ändå, så bara för att lilla jag ser ett par avsnitt av

"Gossip Girl", "Californication" eller "Entourage", påverkar det inte dem på nåt vis."

- Vi är alla bekanta med varningar, förmaningar och hot om böter och fängelsestraff som möter oss när vi går på bio eller ser en film hemma på DVD. Fundera över hur den här tonen att alltid möta sina kunder med hot eller förmaningar påverkar upplevelsen av själva filmen. Vilken är er och era vänners inställning till nedladdning och fildelning? Betrakta debatten om upphovsrätten kontra 'piraternas' hållning till film och musik som en slags allemansrätt. Kan man se på kultur på nätet som allmän egendom eftersom det inte handlar om fysiska föremål? Hur kan filmbranschen agera för att (åter-) skapa en betalningsvilja? Har ni själva några idéer om hur attraktiva legala alternativ skulle kunna utformas?

Andra intressanta metafilmer

"Living in Oblivion - tystnad tagning!", Tom Di Cillo (1995)

"Adaptation", Spike Jonze (2002)

"Ed Wood", Tim Burton (1994)

"Son of Rambow", Garth Jennings (2007)

"8 1/2", Federico Fellini (1963)

"La nuit américaine", François Truffaut (1973)

"Stardust Memories", Woody Allen (1980)

"Kairo's röda ros", Woody Allen (1985)

"Den franske löjtnantens kvinna", Karel Reisz (1981)

Produktionsuppgifter

USA 2008

Producent: Georges Bermann, Julie Fong, Michel Gondry

Manus & regi: Michel Gondry

Foto: Ellen Kuras

Klippning: Jeff Buchanan

Produktionsdesign: Dan Leigh

Scenografi: James Donahue

Kostym: Rachel Afiley, Kishu Chand

Originalmusik: Jean-Michel Bernard

I rollerna:

Jerry Gerber - Jack Black

Mike - Mos Def

Elroy Fletcher - Danny Glover

Alam - Melonie Diaz

Miss Falewicz - Mia Farrow

Wilson - Irv Gooch

Ms. Lawson, åklagare - Sigourney Weaver

Tekniska uppgifter

Speltid: 101 minuter

Format: Scope 2,35:1

Ljudsystem: Dolby Digital DTS, SDDS

Censur: Barn tillåten

Svensk premiär: 18 april 2008

Distribution

SandrewMetronome, Box 5612, 114 86 Stockholm Te3l 08-762 17 00, fax 08-23 08 50 www.sandrewmetronome.se

Redaktion: Andreas Hoffsten, Barn & Ungdom, Svenska Filminstitutet, mars 2009